

Таким чином, право на самозахист в Україні закріплено як на конституційному рівні (ст. 27, 55 Конституції України), так і на рівні кримінального законодавства (ст. 36–39 КК України). Водночас реалізація цього права без ризику кримінального переслідування не забезпечена достатніми правовими механізмами. Держава, яка конституційно зобов'язана гарантувати захист своїх громадян (ст. 3 Конституції), однак фактично не може забезпечити своєчасне реагування на загрозу, позбавляє громадянина можливості ефективно реалізувати право на самооборону без ризику правових наслідків. Це свідчить про системну невідповідність між нормативно закріпленими правами та механізмами їх практичного забезпечення, що потребує відповідних змін до законодавства та удосконалення правозастосовчої практики.

Скочиляс Н.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

nataliaskocilas@gmail.com

м. Львів

ЧИ МАЮ Я ПРАВО НЕ БУТИ ЖЕРТВОЮ ВДРУГЕ? (ВТОРИННА ВІКТИМІЗАЦІЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА)

Чи маю я право не бути жертвою вдруге? Чому система, покликана захищати мої права, перетворюється на ще один інструмент наруги? Чи можна вважати правосуддя відновленим, якщо шлях до нього пролягає крізь повторне приниження та знецінення болю? Коли замість звинувачень на адресу потерпілої особи: «чому ти не чинила опір?», – постануть жорсткі запитання до системи: «чому ти не захистила її гідність?».

Вторинна віктимізація – це травматизація жертви не прямим наслідком злочинної дії, а реакцією на потерпілу особу з боку певних інститутів та осіб. Вона може полягати у неналежній реакції правоохоронних органів, суду, суспільства чи засобів масової інформації. Такі дії є грубим порушенням прав людини й перед нами повстає критично важливе запитання: чи гарантує держава не лише покарання винного, але й гідне ставлення до потерпілої особи?

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в державі. Однак на практиці жертви сексуального насильства нерідко стикаються з процедурою, яка прямо суперечить цим засадам.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, мають формальний склад, тобто вважаються закінченими з моменту вчинення протиправної дії, але для багатьох вони тривають роками в кабінеті слідчого, залі суду чи під прицілом суспільного осуду. Злочинець – це конкретна загроза, яку можна ідентифікувати, система – це нескінчений лабіринт, де кожен двері ведуть до нових протоколів та допитів. Страх перед кривдником – це страх болю, страх перед системою – це страх перед невідомим. Чи повірять мені? Чи не зроблять мене винною? Чи не стане моя трагедія лише черговим номером справи? На жаль, у цьому протистоянні жертві доводиться обирати: або мовчазний біль з відсутністю справедливості або публічне знищення, де кожен крок до справедливості вимагає віддавати частинку своєї гідності.

Слова про систему, як інструмент наруги не метафора, а статистична реальність. Особливо чітко це простежується на прикладі згвалтування (ст. 152 Кримінального кодексу України), де розрив між реальною кількістю злочинів і офіційною статистикою є критичним. За даними платформи «Eurofest» від 05.03.2026, офіційні цифри правоохоронних органів відображають лише малу частку реальних злочинів. Згідно з дослідженням, лише кожна десята постраждала особа звертається до поліції, тобто близько 90% випадків сексуального насильства залишаються прихованими. Основною перешкодою, яку озвучують потерпілі є небажання знову проживати травму під час допитів та острах перед упередженим ставленням.

Дані Офісу Генерального прокурора за перше півріччя 2025 року, оприлюднені «Українською правдою. Життя» підтверджують, що шлях до правосуддя в Україні нагадує «смугу перешкод», де більшість потерпілих втрачають надію ще до першого судового засідання. Із 661 відкритого кримінального провадження щодо посягань проти статевої свободи та недоторканості, 78 справ було закрито ще на етапі досудового розслідування. Це означає, що кожна восьма справа так і не доходить до суду.

Справжня трагедія розгортається далі. Близько 50% справ від усіх зареєстрованих проваджень було направлено до суду з обвинувальним актом. Куди зникають інші 50%? Власне, це ті самі випадки, коли справу закривають через недостатню доказову базу або потерпілі особи не витримуючи тиску забирають заяви. В цій зоні закон залишається безсилим перед бюрократією, а людина, яка наважилась заговорити, залишається сам на сам з шкодою, завданою не тільки злочинцем, а й державою. Незважаючи на ратифікацію Україною Стамбульської конвенції, ефективність реагування на такі злочини залишається обмеженою.

Наступним етапом є судовий процес, який часто є кульмінацією травматизації, незважаючи на можливість здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні. Присутність кривдника, детальне дослідження інтимних обставин, допит, запитання сторони захисту, спрямовані на підрив довіри до показань та інші подібні дії неабияк травмують жертву. У результаті наявність вироку не означає відновлення справедливості для потерпілої, її психологічний стан погіршується, а відчуття захищеності не відновлюється. Держава формально забезпечила справедливість, але при цьому залишила жертву сам на сам з наслідками як первинної, так і вторинної віктимізації.

В даній ситуації виникає логічне запитання: чи має особа право на захист від злочину, якщо для досягнення правосуддя необхідно стати жертвою системи? Зазначена проблема потребує термінового, комплексного переосмислення підходів до кримінального провадження щодо потерпілих від сексуального насильства. Насамперед, варто говорити про запровадження принципу людицентричності, за якого ключовим стає не лише результат, а й процес, який не завдає додаткової травматизації.

Ефективним механізмом боротьби є впровадження системи «Барнахус» – це міжнародна модель захисту, що забезпечує комплексний підхід до постраждалих від насильства, об'єднуючи соціальну, психологічну, медичну та правову допомогу в одному безпечному просторі, зменшуючи ретравматизацію. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з сексуальним насильством одним з найважливішим джерел отримання доказів є показання потерпілої особи. Існує певна психологічна складність в аспекті допиту осіб, які стали жертвами сексуального насильства, щоб не нашкодити їм, але й водночас

отримати всю можливу інформацію, що має значення для відповідного кримінального провадження. Створення центрів за моделлю Барнахус одночасно забезпечує інтереси потерпілих та повну реалізацію завдань кримінального провадження. В Україні вже діє пілотний проєкт щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус), але варто розглянути запровадження даних центрів й для інших жертв насильства.

Окремої уваги потребує попередня підготовка слідчих, прокурорів, суддів та інших учасників процесу. Навички роботи з потерпілими від сексуального насильства, розуміння травми та відмова від стереотипного мислення є ключем до подолання вторинної віктимізації.

Водночас запровадження новітнього, людиноцентричного підходу не може бети ефективним без зміни суспільного підходу. Стереотипні питання про відвертий одяг, стан алкогольного сп'яніння, певну поведінку перекладають відповідальність з кривдника на жертву. Стигматизація потерпілих та фокусування на їхній поведінці чи зовнішньому вигляді в пошуках причини вчинених щодо неї певних дій, створює бар'єр, який змушує мовчати. Страх бути неприйнятним суспільством, зазнати суспільного осуду часто зупиняє жертву на шляху пошуку справедливості.

Право не бути жертвою вдруге є невід'ємною складовою права на гідність, безпеку, справедливий суд тощо. Держава повинна не лише забезпечувати правосуддя, а й гарантувати, що процес його досягнення не стане новим джерелом травматизації. Поки потерпілим доводиться обирати між мочанням та вторинною віктимізацією, це право існує лише на папері. Зміна застарілих підходів, розвиток суспільства та належна увага з боку учасників процесу може забезпечити не формальну, а реальну захищеність особи. Тільки тоді відповідь на питання «Чи маю я право не бути жертвою вдруге?» стане чітким «так» і зазначене право буде гарантоване не лише законом, а й практикою його застосування.

Слемньов І.А.

Державний університет
«Житомирська політехніка»
P14_sia@student.ztu.edu.ua
м.Житомир

«Чи маю я право бути анонімним в Інтернеті?»

У наш час інтернет став невід'ємною частиною життя. Кожного дня ми стикаємося з великим масивом питань та інформації яку потрібно переслати, віднайти чи перевірити у власних цілях. Та чи замислюємося ми над тим, хто може бачити інформацію, яку ми залишаємо в інтернеті? Чи не буде вона використана кимось у власних цілях? І чи справді наші особисті розмови залишаються приватними, чи, можливо, «по той бік екрану» їх все ж може прочитати хтось інший? Питання анонімності на сьогоднішній день одне з найважливіших з чим стикається суспільство. Кожен хоч якоюсь мірою хоче бути впевнений передусім у власній безпеці та контролю над власними даними. Передусім ми хочемо захистити своє особисте життя від стороннього втручання: щоб наші повідомлення не читалися третіми особами, щоб за нами не велося приховане стеження, а персональні дані, такі як: фото, паролі, банківські реквізити та інші, не потрапляли до рук зловмисників.